

EKMEĞİNİ TAŞTAN ÇIKARANLARIN ZANAATI: KÖSÜRE ÜRETİMİ

THE PEOPLE'S ARTİSANAL WHO MAKE A LİVİNG UNDER DİFFİCULT CİRCUMSTANCES: KÖSÜRE PRODUCTION

Seyfullah GÜL¹ & Bünyamin KIVRAK² & Nesrin ŞAFFAK³

ÖZET

Modern sanayi ve şehirleşme, ülkemizin çeşitli yörelerinde, usta-çırak ilişkisiyle yüzlerce yıldır nesiller boyu aktararak geleneksel hale gelmiş birçok halk zanaatının körelmesine ya da yok olmasına neden olmaktadır. Bu çalışmada, Vezirköprü (Samsun) yöresinde, belki de son ustalarıyla yaşatılan kaybolmaya yüz tutmuş kösüre yapımı, kösürenin kullanım alanları ve kösüre kültürünün modern yaşama aktararak korunması ele alınmıştır. Yapılan çalışma sonunda, Vezirköprü yöresinde bu el sanatını icra eden 6 (altı) kösüre ustası tespit edilmiş ve kayıt altına alınmıştır. MTA'ya gönderilen numunelerin mineralojik analiz sonuçları ile kösüre taşının bileme işinde, yapay bileme taşlarına göre avantajları ortaya konulmuştur. Son aşmada ise bu kültürel unsurun turistik materyal olarak kullanımı ve şehir kültürüne adaptasyonu ile ilgili tasarım örnekleri sunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Vezirköprü, kösüre, halk zanaatı, kültürel miras, kültür aktarımı.

ABSTRACT

In various regions of our country, many folk artisanal transferred from generation to generation for centuries by the master and apprentice relationship has become traditional, atrophied or been destroyed because of modern industry and urbanization. In this study, in Vezirköprü region, perhaps with the last great masters and have begun disappear with the construction of kösüre the usage area of the kösüre and the protection of the kösüre culture is transferred to modern life are discussed. After research, in Vezirköprü region six kösüre masters were identified and registered, in dealing with this artisanal. According to the assay results of the mineralojik samples sent to MTA, the kösüre stone grinding work has been shown to be advantageous compared to synthetic grinding stone and in the last stage , this cultural elements for use as a tourist object and design examples are presented regarding the suitability of urban culture.

Keywords: Vezirköprü, kösüre, folk artisanal, cultural heritage, culture transfer

¹ Taflan Yalı Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi Coğrafya Öğretmeni .

² Vezirköprü Kabalı Ortaokulu Türkçe Öğretmeni.

³ Taflan Yalı Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi Öğrencisi.

Giriş:

Halk zanaatları, bir veya birden fazla zanaatkârın bilgi ve becerisini kullanarak, çevre şartlarına göre değişim gösteren, güzelin yanı sıra yararlıyı sunan, insan yaşamını kolaylaştıran, ihtiyaçlarını karşılayan ürünler olarak tanımlanmaktadır (MEB, 2012:4). Ergür (1997: 172), zanaatın evrensel kültür değerlerine kapalı bir ortamda, usta-çırak ilişkisi içinde günümüze aktarılan bilgi ve becerilere dayalı olarak üretildiğini belirterek töreler, inançlar, alışkanlıklar, eski beğeni ve değer ölçülerinin etkileriyle biçimlenen bu ürünlerin, sanat yerine zanaat kavramının daha çok kucakladığını belirtmektedir.

İhtiyaçtan yola çıkılarak oluşturulan halk zanaatları, çevre ve iklim şartlarına göre değişimler ve çeşitlenmeler göstermiştir. Bunun yanı sıra ait olduğu toplumun duygularını, kültürel özelliklerini yansıtarak; gerek üretim aşamasıyla, gerekse usta-çırak ilişkisiyle nesiller boyu aktarılarak geleneksel olma vasfını kazanmıştır (Akbulut, 2004: 142).

Ülkemiz, geleneksel halk zanaatları bakımından zengin bir mirasa sahiptir. Anadolu'nun yüzlerce yıllık tarihi derinliklerinden gelen halk zanaatları, ilgisizlik, kaynak ve istihdam yetersizliği yüzünden bugün yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadır (Şişman, 2009). Özellikle, bilimsel gelişme, bilgi birikimi ve hızla gelişen teknoloji, geleneksel halk zanaatları gibi birçok kültürel unsurun yok olması veya unutulması gibi birçok problemi de beraberinde getirmiştir. Şehirleşme ve sanayileşmenin sunduğu teknolojik gelişmelerin, kısa zamanda çok ürün elde etme imkânı sağlaması, el zanaatlarının ve ustalarının her geçen gün biraz daha azalmasına neden olmaktadır (Eraslan, 2009:373).

Ülkemizin çeşitli yörelerinde, usta-çırak ilişkisi veya çeşitli kurslar yoluyla geçmişten günümüze ulaşan halk zanaatlarımızın bazıları devam ederken bazılarının ise yok olma sürecine girdiği bilinen bir gerçektir. Modern sanayi karşısında gerileme ve yok olma sürecine giren halk zanaatlarının günümüzde

yaşatılması, halk zanaatlarına ilişkin kültürel özelliklerin korunması ve gelecek kuşaklara aktarımı kültürel kimliğimiz açısından önem taşımaktadır.

Son yıllarda geleneksel halk zanaatlarının araştırılması, gün yüzüne çıkarılması ve yaşatılması yönünde bir takım çalışmaların olduğu gözlenmektedir. Ne yazık ki yapılan bu çalışmalar, ülkemizin geleneksel el sanatları ile ilgili envanter oluşturulması ve gelecek nesillere aktarılması konusunda yeterli seviyeye ulaşamamıştır.

Çalışmamız, el sanatlarının il, ilçe ve mahalle düzeyinde araştırılması gerektiğine duyulan ihtiyaçtan yola çıkarak, Samsun ili Vezirköprü yöresinde, belki de son ustalarıyla yaşatılan kaybolmaya yüz tutmuş kösüre yapımını, kösüre taşının kullanım alanlarını, kösüre taşının mineralojik özelliklerinin tespitini ve bu kültürel unsurun gelecek nesillere aktarımı amacıyla yapılmıştır.

Yapılan literatür çalışmasında, yurdumuzun birçok yerinde taşın kesici aletleri bilemede kullanıldığı belirlenmiştir. Ancak kösüre taşının mineralojik özellikleri, yapay bileme taşlarına göre avantajları ve kültürel bir değer taşıyan bu halk zanaatının korunması ve modern hayata katılması konusunda bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu çalışmada Vezirköprü yöresi kösüre taşının kalitatif mineralojik-petrografik özelliklerinin tespiti, kösüre taşının yapay bileme taşlarına göre avantajlarının saptanması amaçlanmıştır. Vezirköprü yöresinde bu zanaatla uğraşan ustalarının tespiti, kayıt altına alınması ile kültürel bir miras olan kösürenin turistik materyal olarak kullanımı ve şehir kültürüne adaptasyonu için çeşitli tasarımlar oluşturarak kırsal kalkınmaya katkı sağlanması hedeflenmiştir.

Yöntem:

Literatür çalışmasında konu ile ilgili daha önce yapılan çalışmalar taranmış, Vezirköprü ilçesinde bulunan kösüre taşı ustalarının kösüre taşı yapımlarını yerinde gözlemlemek için saha çalışmasına çıkılmıştır. Yapılan araştırmalarda Vezirköprü İlçesi Kuruçay (Taşağıl ve Kuzgunkayası Mahalleleri) ve Kabalı Köylerinde halen kösüre yapımının devam ettiği tespit edilmiştir. Tespit edilen kösüre ustalarının, kösüre yapım aşamaları kamera ve fotoğraf çekimleri ile

kayıt altına alınmıştır. Akçay, Bağırsak Deresi ve Kuruçay Köyü'nde (Taşağıl ve Kuzgunkayası Mahalleleri) bulunan kaynaklardan alınan numuneler kösüre taşının kalitatif, mineralojik-petrografik özelliklerinin tespiti için MTA'ya gönderilmiştir. Buradan elde edilen sonuçlarla yöresel yapı ustalarının bilgileri karşılaştırılmış ve tablo haline dönüştürülerek yorumlanmıştır. Saha çalışmasının bir bölümünde, yörede kösüre taşı yataklarına oldukça yakında bulunan ve kazı çalışmaları devam eden Oymağaç (Nerik) höyüğü ziyaret edilmiştir. Kazı ekibi ile görüşülerek kazı raporları incelenmiş ve kösüre taşının kullanımına tarihi bir boyut kazandırılmaya çalışılmıştır. Örneklem olarak seçilen Vezirköprü yöresine ait lokasyon ve kösüre taşı kaynaklarını gösteren haritalar çizilmiştir. Kösüre üretimi ve ticareti yapan yöre esnafıyla mülakat ve söyleşiler yapılarak kösüre taşının nasıl ve nerelerde kullanıldığı, nerelere pazarlandığına dair bulgular elde edilmiştir. Vezirköprü ilçesinde bileme işi ile uğraşan ustalardan kösüre taşının yapay bileme taşlarına göre avantajları ile ilgili bilgiler alınarak yorumlanmıştır. Kültürel bir değer olan kösüre taşının gelecek nesillere nasıl aktarılacağı ve kösüre taşının şehir kültürüne nasıl adapte edilebileceği ile ilgili mutfak tezgâhı üreten ustalar ve süs eşyası yapan atölyelerle yapılan ortak çalışma ile maket tasarımlar geliştirilmiştir.

Veri ve Bulgular:

Kösüre Nedir?

Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğünde kösüre; kesici araçları bilemeye yarayan bir çeşit taş, bileği taşı olarak tanımlanmaktadır (Büyük Türkçe Sözlük, 2014). Kösüre taşı, demir, çelik ve diğer metallerden yapılmış her türlü kesici aletin keskinleştirilmesi için kullanılan doğal taştır. Tarih boyunca taşlar araştırılmış, denenmiş ve en uygun taşlar bulunup kösüre olarak kullanılmıştır. Bilemenin, taşı su veya yağ ile ıslatılarak daha iyi olduğu keşfedildikten sonra bu taşlara bileğitaşı ya da yağ taşı denilmiş ve bu taşlar çok değer kazanmışlardır. Yapılan literatür taramasında, kösüre taşının; kösere taşı, kösre taşı, kösdüre taşı, köstüre taşı vb adlarla Afyon, Isparta, Burdur, Denizli, Tokat, Eskişehir, Düzce, Bolu, Kastamonu, Çankırı, Sinop, Samsun, Amasya, Giresun, Maraş, Sivas,

Ankara, Kırşehir, Niğde, Konya, Adana, Mersin ve Antalya, Karabük gibi Anadolu'nun birçok yerinde bilindiği ve kullanıldığı tespit edilmiştir

Vezirköprü Yöresi Kösüre Taşının Jeolojik Özellikleri

Vezirköprü havzası ve çevresinde farklı jeolojik zamanlara ait araziler, sahip oldukları kayaçlar ve minerallerle çeşitli ekonomik imkânlar sunmaktadırlar. Yörenin ekonomik değer taşıyan bir taşı da aşağıda mineralojik-petrografik özellikleri açıklanan kösüre taşıdır.

MTA analiz birimine gönderilen ve mat-12002714 nolu analiz sonucuna göre Vezirköprü yöresinde kösüre yapımında kullanılan taşların kumtaşından oluştuğu anlaşılmaktadır. Kumtaşı, kum tanelerinin doğal bir çimento maddesi yardımıyla yapışması sonucu oluşan fiziksel tortul bir taştır. Makroskobik tanımlamada taşın masif yapılı olması; cevher gövdesinin tamamen cevher mineralleri ile doldurulduğu veya cevher minerallerinden oluştuğunun göstergesidir. Genellikle sarımsı olan rengi çimentosunun içerdiği demir oksit nedeniyle soluk yeşilimsiye dönmüştür. Vezirköprü yöresi kum taşlarını ekonomik olarak değerli kılan ise kuvars, klorit, feldspat, mika ve karbonat grubu minerallerin kumtaşı içerisinde aynı tip ve düzgün dağılmasıdır. Kumtaşı içerisindeki bağlayıcı minerallerin ve bileşenlerin ince taneli ve homojen dağılımı kösüre taşı ile yapılan bileme işleminde bilenen alette derin çizikler oluşmasını engellemektedir. Kayacın içerisindeki mika mineralinin iyi boylanmış olması ve yapraksı yapısı kösüre yapımı esnasında kayacın kolay parçalanması ve şekillenmesini sağlamaktadır. Kösüre taşı içerisindeki kuvars ve karbonat grubu mineraller, karakteristik kristal şekli yerine oluşturduğu boşluğun şeklini alan küçük öz şekilsiz tanelerden oluşmaktadırlar. Feldspat grubu mineral ise karakteristik kristal şeklini kısmen kazanmış ya da sonradan bozulmuş öz şekilli küçük tanelidirler (Tablo: 1-2).

Yöredeki kumtaşı eosen yaşlı olup, daha çok Vezirköprü Havzası'nın kuzeyinde, Altinkaya baraj gölünün doğu ve batısında yayılış göstermektedir. Vezirköprü ilçe arazisi içerisindeki başlıca kösüre taşı yatakları; Kabalı Köyü

(Bağarsak deresi), Akçay, Kuruçay (Kuzgun kayası, Taşağıl) ve Altınkaya köyleri çevrelerinde bulunmaktadır (Şekil 1).

Tablo 1. Kösüre Taşının Kalitatif Mineralojik-Petrografik Analiz Raporu, MTA, 2013

MAKROSKOBİK TANIMLAMA	
Renk	Soluk yeşilimsi, sarı
Doku	Masif
Tane Büyüklüğü	İnce taneli

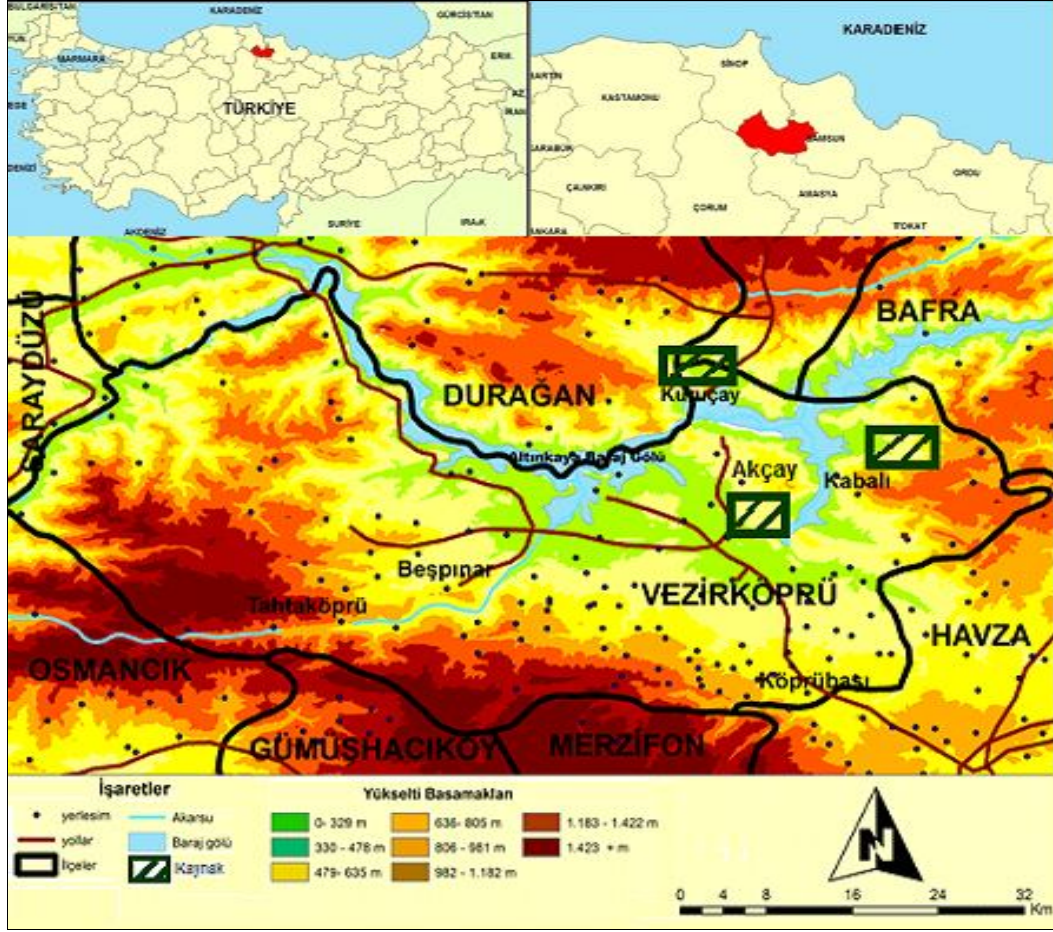
Tablo 2. Kösüre Taşının Kalitatif Mineralojik-Petrografik Analiz Raporu, MTA, 2013

MİKROSKOBİK TANIMLAMA		
Doku	Kırıntılı	
Bileşenler	Kuvars	Küçük taneli, allotriyomorf
	Feldispat Grubu Mineral	Küçük taneli, hipidiyomorf
	Mika Grubu Mineral	Küçük taneli, ince, uzun, bazen levhamsı
	Klorit	Küçük taneli
	Karbonat Grubu Mineral	Küçük taneli, allotriyomorf
Bağlayıcı	Silis	Çok ince taneli
	Mika	
	Serizit	
Boylanma	İyi boylanmış	
Dağılım	Homojen	
Kayaç Adı	Kumtaşı	

Vezirköprü Yöresinde Kösüre Yapımı

Vezirköprü yöresinde kösüre yapımı, Kabalı, Akçay ve Kuruçay köylerinde bulunan ustalar tarafından yapılıp birçok il ve ilçeye pazarlanmaktadır. Yörede mevsimlik yağış şartlarının taşın çıkarılması, işlenmesi ve pazarlanmasında doğrudan etkili olduğu görülmüştür. Kösüre yapan ustalardan Kabalı Köyü'nde ikamet eden Abdullah Usta'nın kösüre taşlarını ilçenin kuzeyinde bulunan Bağarsak Deresi'nin yatağında, aşınma ile ortaya çıkan taş bloklardan sağladığı tespit edilmiştir. İlkbahar mevsiminde yağışlar (Şekil 2) ve kar erimeleriyle artan akım değeri, Bağarsak ve Akçay dereleri yataklarındaki taş bloklarını ortaya

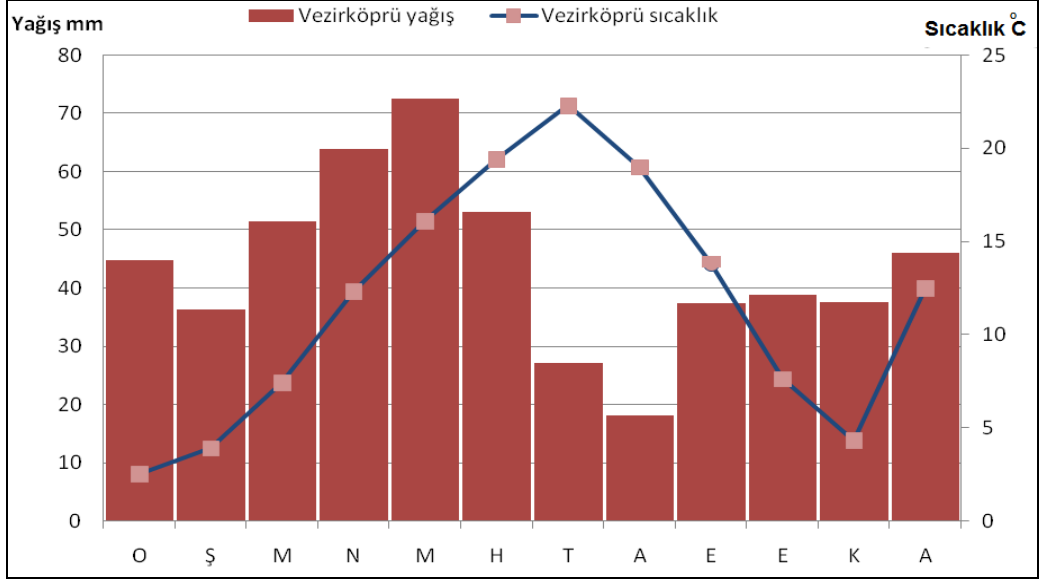
çıkarmaktadır.

Şekil 1: Lokasyon ve Kösüre Taşı Kaynakları Haritası.

Bu nedenle kösüre taşının çıkarılması ve imalatı daha çok ilkbaharın sonları ve yaz başlarında yoğunluk kazanmaktadır. Kış mevsiminde akarsu yatağındaki su fazlalığı ve toprağın donması taş çıkarma işini zorlaştırmaktadır. Kuruçay Köyü, Taşağıl ve Kuzgunkayası Mahallelerinde ise ustalar taş ocaklarından çıkardıkları taşlardan kösüre üretmektedirler. Bu ocakların ve zanaatın babadan oğula geçerek yıllar boyunca bir kültür aktarımı şeklinde sürdüğü belirlenmiştir. Kösüre ustaları, atalarından öğrendikleri bilgiler ile hangi taştan daha iyi kösüre olacağını bilmektedirler. Yapılan araştırmada, Vezirköprü yöresinde halen kösüre yapan altı usta tespit edilmiştir. Ustalarla yapılan görüşmelerde iyi bir kösüre taşının nasıl olması gerektiği, kösüre taşının nasıl tespit edildiği ve nasıl kullanılabilir

hale getirildiği kayıt altına alınmıştır.

Şekil 2. Vezirköprü'de Yıllık Ortalama Yağış ve Sıcaklığın Aylara Göre Dağılışı (1974-2014).

Kösüre Taşının Belirlenmesi

Kösüre taşının tespiti için yöre ustaları taşta, çeşitli yöntemler uygulamaktadırlar. Dere yataklarında bulunan taş bloklara yapılan balyoz darbeleriyle çıkan sesler yardımıyla taşın sertlik derecesi tespit edilmektedir. Zira, taşın sert oluşu kösüre yapımını zorlaştırdığı gibi bileme işlemini de olumsuz etkilemektedir. Kösüre taşının belirlenmesindeki diğer bir yöntem ise taşın rengidir. Bloklar halinde bulunan koyu gri renkteki taşların tercih edildiği görülmüştür (K.K. 1). Rengi, sertlik derecesi ve tabaka uzanırları uygun olan taşlar dere yatağında veya taş ocağında daha küçük ebatlara ayrılmaktadır. Bu taşlar, kösüre olmayacak kısımları atıldıktan sonra traktör veya binek hayvanları yardımıyla evlerinin bahçesindeki derme çatma atölyelere götürülerek burada el emeği ile işlenmektedir (Foto 1- 2-3-4).

Foto 1-2-3-4. Bağarsak deresiden kösüre taşı çıkarılması işlemi.

Kösüre Yapımı:

Atölyeye taşınan taşlar, kullanım amacına göre değişik ebatlarda hazırlanır. Kesici aletlerin bilenmesinde kullanılan taşlar, bilenecek aletin büyüklüğüne göre 25, 30, 40 cm çapında ve 10-15 cm kalınlıkta silindire dönüştürülmektedir. Bu işlemin yapılmasında keski ve eki kullanmanın yanında son yıllarda elektrikli spiral ve matkaplarda kullanılmaktadır. Kösüre yapımının en zor aşamalarından biri kösürenin sapının takılacağı deliğin açılmasıdır. Delik açma işlemi basit bir şekilde ustanın kendisinin elik bir çubuktan yaptığı pergel yardımıyla merkezin tespit edilmesi ile başlar. Keski ve eki yardımı ile delik açılmaya çalışılır. Delik açma işleminin sadece bir taraftan yapılmaya çalışılması taşın parçalanmasına neden olur. Taş tabakalı olduğu için ustanın taşın her iki tarafından delik açma işini sürdürmesi gereklidir. Delikler özellikle kare şeklinde ve taşın boyutuna göre değişen 2-4 cm çapında açılır. Böylece ksreye takılacak sapın delik içerisinde sabit durması sağlanmış olur (Foto 5-6).

Foto 5-6: Kösüre yapımında kullanılan aletler ve kösürenin yapım aşamaları

Kösürenin Bölümleri

Kösüre; kol, merdiven ve taş olmak üzere üç parçadan oluşmaktadır. Kösüre'nin dönmesini sağlamak için yapılan mekanizma koldur. Kol; çevrilme özelliği hesaplanmış eğimli olarak demirden ya da ağaçtan, bükümlü, genellikle şeklindedir. Taşın yalpalanmasına engel olmak için, kol taşın ortasına geçirildikten sonra iki yandan miller ve ağaç parçalar ile sıkıştırılır. Kösüre merdiveni sert ve dayanıklı ağaçlardan seçilmiş düzgün 10 x 5 cm ebadında yaklaşık 130 cm'lik iki yan kalas ve aynı ebatlarda alt ve üst tahtadan oluşur. Üç basamaklı duvara dayanan merdiven biçiminde olanı yanında dört ayak üzerinde bir ahşap ya da metal bir düzeneğe sabitlenenlerinde varlığı tespit edilmiştir. Orta basamağın yerine taşın bağlı olduğu çevirme kolunun girmesi için yuva açılır ve seyyar şekilde kullanılır. Taş kısmı 25, 30, 40 cm çapında ve 10-15 cm kalınlığında silindir biçimindedir. Evlerinde kösüre olmayanların da izinsiz kullanabildiği kösüre; genellikle iki kişi tarafından idare edilir. Bir kişi ağaç ya da demir kolu çevirerek kösüre taşıyı döndürürken; bileme konusunda deneyimli bir kişi de, dönen kösüre taşında bileme işini gerçekleştirir. Bilemenin düzgün yapılabilmesi için taşın ıslak tutulması gerekmektedir.

Çoğunlukla kösüreyi çeviren kişi tarafından yavaş yavaş su dökülerek kösüre taşı sürekli ıslak tutulur. Ancak gelişen teknoloji ile birlikte elektrikli mekanizma ile çalışan bir sistemde geliştirilmiştir.

Kösüre Taşının Diğer Bileme ve Zımpara Taşlarına Göre Avantajları

Kösüre taşı kullanan farklı kişiler ve bileme işi ile geçimini sağlayan bileyi ustalarıyla yapılan görüşmelerde aynı grit boydaki yapay bileme taşının kesici alette oluşturduğu yüzey ile kösüre taşının oluşturduğu yüzeyin kesinlikle aynı olmadığı tespit edilmiştir. Bu durum grit boyu arttıkça yani aşındırmanın yüzeyi kabalaştıkça daha da çok ortaya çıkmaktadır.

Zira yapay bileme taşı ile oluşan yüzey çiziklerini daha sonra küçültebilmek için farklı diş kalınlıklarındaki grit taşları sırasıyla kullanmak zorunda kalınmaktadır. Kösüre taşında ise tane boyutları oldukça küçük olduğu için derin çizikler oluşmamakta böylece ikinci bir bileme işine gerek duyulmamaktadır. Yapay bileme taşlarında bileme esnasında bazı yerlerde parçacık (çapak) kalmazken, bazı yerlerde de büyük parçalar (çapak) kaldığı için bunlar da malzemeyi daha derin çezebilmektedir. Bu aynı zamanda elimizdeki bilenecek materyalin de çok kısa zamanda aşınmasına neden olmaktadır. Kösüre taşında üstte kopan parçacıkların yerine alttan daha incelerinin çıkması, farklı iki üç zımpara katmanı gibi aynı anda çalışıyor özelliği sağlamaktadır. Yine kösüre taşının ıslak kullanılması kesici aletlerin yanmasını yani renk değiştirmesini de önlemektedir. Kösüre taşlarına göre diğer bileme taşları çok daha pahalıdır. Özellikle grit küçüldükçe bu anormal rakamlara çıkabilmektedir. Çoğu grit taşının ithal ediliyor olması da başka bir dezavantajı oluşturmaktadır. Gerek doğal gerekse yapay bileme taşları içinde kösüre taşı hem işlevselliği hem de maliyeti açısından en avantajlı olanıdır (Foto: 7-8-9-10).

Foto 7: Satışa hazır kösüre taşı

Foto 8: Elektrikli kösüre

Foto 9: Kırsal yöreye özgü ahşap kollu kösüre.

Foto 10: Kösüre ve grit taşının birlikte kullanımı.

Kösüre İle Bilemenin Teknik Özellikleri

- ✓ Taşı kullanmadan önce su ile ıslattıktan sonra birkaç dakika beklenmelidir. Taşın kullanırken mutlaka ıslak olması gerektiği unutulmamalıdır. Kuru şekilde bileme yapmaya çalışmamalı, bileme işlemi esnasında belli aralıklarla ıslatma işlemi tekrarlanmalıdır.
- ✓ Kösüre taşının çok hızlı olmadan, bir yardımcı desteğiyle dönmesi sağlanır. Bu işlem günümüz teknolojisinde elektrik yardımıyla mekanik olarak ta yapılabilmektedir.
- ✓ Bilenen alet, taşın üzerinde 15° açı ile yerleştirilmeli, taşın bir ucundan kendinize doğru fazla bastırmadan çekilmelidir. Bu başlangıç pozisyonunda bir elle bilenen aletin sapından diğer elle de bilenen aletin üstünden bastırılarak ağzı istediğiniz forma gelene kadar aynı hareket tekrarlanmalıdır.

- ✓ Bilenen aletin diğere yüzünün de aynı açı ile bilenmesi dikkat edilmesi gereken en önemli noktalardan biridir.
- ✓ Bileme işleminin bittikten sonra taş yine su ile durulanıp kurutulmalıdır. Bilenen alet dikkatlice temizlendikten sonra kullanıma hazır hale gelmiştir.

Şehir Kültüründe Kösüre Taşının Kullanımını Yaygınlaştırmak İçin Öneriler

Geçimini büyük ölçüde tarım, hayvancılık ve orman ürünlerinden sağlayan kırsal yerleşmelerde bu alanlarda kullanılan el aletlerinin önemi büyüktür. Bu aletlerin birçoğu da; kesme, sıyırma, yontma ve toprağı işleme gibi işlevleri olan; kazma, keser, balta, orak, tırpan, çapa, gelberi, girebü ve keser gibi aletlerdir. Her evde bulunan bu aletlerin, her an kullanıma hazır olmaları gerekmektedir. Ancak, el aletlerini bilemek için şehre götürmeleri her zaman mümkün olamamaktadır. İşte bu anlamda kırsal yerleşmelerde, yörede her evde olmasa da, birçok evin bahçesinin bir köşesinde irice bir çatal ağaca yerleştirilmiş, ortasından geçen demir ya da ağaç bir mil ekseninde dönen kösüre, yöre halkı için önemli hale gelmektedir.

Sanayileşme ve şehirleşmenin bir sonucu olarak teknolojik gelişmeler, şehir insanı ile birlikte kırsal bölgelerdeki nüfusu da etkilemiştir. Özellikle tarımda makineleşme ve diğere birçok sebeple kırsal yerleşmelerden şehirlere ve büyük şehirlere göç hızlanmıştır. Geleneksel değerlerini yaşayan bu insanlar geleneklerini ve hünelerini terk etmiş tercihlerini teknolojik ürünlerden yana kullanır olmuşlardır (Şişman, 2011). Bu aşamada kösüre gibi kültürel değerlerin şehir kültürüne de adaptasyonu önem kazanmaktadır,

Şehirlerde yaşayan insanlar kırsal yerleşmelerde ihtiyaç duydukları birçok araç gereci aynı şekilde kullanma ihtiyacındadırlar. Şehir yaşamı ile birlikte kırsal yerleşmelerde bahçelerinin bir kenarında duran kösürenin, artık evin içine girme zorunluluğı doğmuştur. Özellikle günlük yaşantıda mutfakta çok sık kullanılan aynı şekilde çabuk körelen bıçakların bilenme ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Bu aşamada kösüre taşı, minimize edilerek şehir kültürüne adapte edilip rahatlıkla kullanılabilir. Böylece minimize edilmiş kösüre, insan ihtiyacının geleneksel

yaşamdaki kadar başarılı, aynı zamanda modern yaşamdaki kadar da pratik bir bileme aracına dönüşebilir. İnsanın tüm ihtiyaçlarının karşılandığı çağımızın modern evlerinde, mutfak tezgâhlarının kenar çerçevelerinin kösüre taşıyla çevrilmesi ev hanımlarının körelen bıçaklarını kolaylıkla keskinleştirmelerini sağlayacaktır. Bu pratik kullanım ev hanımlarına hem zamandan hem de mekândan tasarruf sağlayacaktır. Bu kültürel aracın mutfaklarımızda kullandığımız yapay ve ithal bileme taşlarının yerine kullanılması, kültürel değerlerin şehir kültürüne adapte edilmesinin yanında kırsal kalkınma için bir maddi kazanç da sağlayacağı düşünülmektedir (Foto:11-12).

Foto 11-12: Kösure taşının pratik bileme aracı olarak kullanımı ile ilgili tasarımlar

Kırsal kalkınma için çağımız da turizm önemli bir yer tutmaktadır. Yapılacak küçük süs eşyaları sayesinde kösüre taşı, kültürel zenginliğimizi tanıttak turistik bir ürüne dönüştürülebilir. Böylece bu kültürel mirasın korunmasına katkı sağlanarak sürdürülebilirliği açısından da bu ürünün fırsat oluşturabileceği düşünülmektedir (Foto 13-14).

Foto 15-16: Kösüre taşının otantik süs eşyası olarak kullanımı ile ilgili tasarımlar.

Sonuç ve Öneriler

Herhangi bir halk topluluğunu, millet yapan unsur o milletin kültürel değerleridir. Kültür; tarihi süreç içerisinde oluşur, milletler yaşadıkça o da yaşar (MEGEP, 2006:13). Geçmişin derinliklerinden gelen kültürel değerler, yaşayan insanların duygu, düşünce ve yaşantılarıyla şekillenir zaman içerisinde gelişerek bazen de değişerek çeşitli unsurlar yardımıyla devam eder. Kültürel değerlerin geleceğe taşınması ve yaşatılmasında önemli unsurlarından biri de halk zanaatlarıdır.

Günümüzde teknoloji ve ulaşımdaki gelişmelere paralel olarak birçok halk zanaatı pratik ömrünü tamamlamış ve artık terk edilme noktasına gelmiştir. (Uzun, 2008:95). Sosyal ve ekonomik alanda hissedilen köklü değişimler, özellikle de modern yapı malzemeleri ve çeşitli ev aletleri üretimindeki artış karşısında rekabet edemeyen geleneksel taş işçiliği her geçen gün biraz daha gerilemektedir (Şahin vd., 2013:326).

Yukarıda bahsedilen hızlı değişime rağmen, geleneksel taş işçiliği ürünü olan kösüre yapımı, Vezirköprü yöresinde belki de bu zanaatın son ustalarıyla varlığını devam ettirmektedir.

Kösüre taşının MTA analiz sonuçlarının değerlendirilmesiyle elde edilen bulgular; kösüre taşının, hem keskinleştirme işinde hem de kesici aletlerin uzun ömürlü olmalarında diğer bileme taşlarına göre birçok avantajının olduğunu ortaya koymuştur.

Vezirköprü yöresi halk zanaatlarının geliştirilmesi ve tanıtımı için yapılacak çalışmalar yöre ekonomisi için önemli bir gelir kaynağı oluşturabilir. Bir çok zanaat gibi kösüre taşının turistik ürüne dönüştürülmesi bunun en kolay yollarından birini oluşturmaktadır. Bu kültürel miras kolaylıkla, ev ve işyerlerini süsleyen otantik süs eşyası yapımı ile turistik ürüne dönüştürülebilir özelliğindedir. Kösüre taşı çerçeveli mutfak tezgâhlarının yapımı ve taşın pratik bileme aracı olarak kullanılması ile kösüre taşının şehir kültürüne adaptasyonu da sağlanabilir. Bugün kilosu 4-6 TL arası değişen cüz'i fiyatla satılan bu kültürel değer, yerel yönetimlerce oluşturulacak kösüre yapım atölyeleri sayesinde ürün çeşitliliği sağlanarak kırsal kalkınmaya önemli katkısı olabilir. Birçok ilimizde bulunan şehir müzelerinde kösüre üretiminin aşamalarını gösteren tematik atölyenin kurulması, şehirlerde yaşayanlar ile şehri ziyaret edenlere bu kültürün tanıtılmasında önemli katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bununla birlikte geleneksel bir faaliyet ve kültürel zenginlik olarak kösüre yapımının devamını sağlayacak destek ve arayışlar sürdürülmelidir.

Kaynakça

AKBULUT, Semra (2004) "Trabzon El Sanatları", Trabzon Halk Kültürü Araştırmaları, Trabzon İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Trabzon.

Büyük Türkçe Sözlük (2014),

<http://www.buyukturkcesozluk.net/kelime/k%F6s%FCre.html> Son erişim 13/01/2014

ERASLAN, Aylin. (2009). Antakya ve Çevresinde El Zanaatları. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 12, 373-402

ERGÜR, Atilla. (1997). Gelenek, Görenek ve inançların Halk Sanatına Etkisi. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, S.171.

MEGEP (2006). Anadolu Halk Kültürü. Ankara.

Milli Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü (2012). İllere Göre Geleneksel El Sanatlarımız. Ankara.

ŞAHİN, Kemalettin, YILMAZ, Ali., GÜNEL, Asiye (2013) "Midyat Taşı Ve Taş İşçiliği: Doğal ve Kültürel Çevre İlişkileri (Midyat Stone And Stone Work: Natural And Cultural Environment Relations) Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi .,Cilt: 6 Sayı: 24.,Issn: 1307- 9581.

ŞİŞMAN, Bekir (2011) "Samsun'da Yaşatılan Geleneksel El Sanatlarının Bir Envanteri ve Bunların Geleceğe Aktarılması Sorunu" Samsun Sempozyumu, Samsun.

UZUN, Ali., UZUN, Sebahat (2001) "Taşhaneden Aşhaneye Taş Pilekiler, Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi , No.2 (149-168), Eskişehir.

RAPORAR

Rapor No: MAT-13002714, MTA (2013), Ankara

Kaynak Kişiler

Selim ARSLAN, 1950 Doğumlu, Okuryazar, Vezirköprü, Tüccar

Mustafa KARATAŞ, 1973 Doğumlu, Okur Yazar, Taşağıl Köyü, Köşüre Ustası

Mustafa EROL, 1965 Doğumlu, Okur Yazar, Altınkaya Köyü, Köşüre Ustası

Cafer KIROĞLU,1962 Doğumlu, Okur Yazar, Kuzgunkayası Köyü, Köşüre Ustası
Mustafa TEKE, 1973 Doğumlu, Okur Yazar, Altınkaya Köyü, Köşüre Ustası

Abdullah YÜKSEL ,1953 Doğumlu, Okur Yazar Değil, Kabalı Köyü, Köşüre Ustası

Hakkı USTA, 1957 Doğumlu Okur Yazar Değil, Taşağıl, Köyü, Köşüre Ustası